

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע **וירא תשע"ח**

וְאֵת מַעֲכָהּ, מִי זֶה אוּ מִי זֹאת?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

פרשתנו מסתיימת בפסוקים הבאים:

"וּבַתְּוֹאֵל יָלַד אֶת רַבְקָה שְׁמֹנֶה אֱלֹהִים יְלֵדָה מִלְּפָנֶיהָ לְנַחֲוֹר אַחִי אַבְרָהָם: וּפִילֵגְשׁוֹ וְשָׂמָה וְרֹמָה וְתֵלְדָה גַם הִוא אֶת טֹבָח וְאֵת גַּחֵם וְאֵת תַּחֲשׁ וְאֵת מַעֲכָה" (בראשית כ"ב כג-כד).

לפי פסוקים אלה, גם לנחור בן תרח אחי אברהם נולדו שנים עשר בנים, שמונה בני מלכה וראבעה בני ראומה פילגשו. בכך נוצרת הקבלה בין השבטים הארמים לשנים עשר שבטי י-ה, בני יעקב נכד אברהם (עיינו ברש"י על פסוק כ וכן שם כ"ה טז בעניין צאצאי ישמעאל).

יש שטענו שכל פרשיה זו נאמרה אלא בשביל רבקה (עיינו רש"י כאן כג).

למרות זאת, ננסה בדברינו הבאים, לברר מי הוא או מי היא מעכה ומה הקשר בין מעכה ובין עם ישראל בדורות השונים. לדעת רש"י, מעכה הוא בנה של ראומה. לעומת זאת, לדעת ספורנו, מעכה הייתה בת ראומה.

בדיקה תגלה לנו את הפרטים הבאים. השם מעכה מופיע גם ברשימות היחס של בני מנשה:

"וּמְכִיר לָקַח אִשָּׁה לְחָפִים וְלִשְׁפִים וְשֵׁם אֶחָתוֹ מַעֲכָה... וְתֵלְדָה מַעֲכָה אִשְׁתּוֹ מְכִיר בֶּן וְתִקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶשׁ..." (דברי הימים א' ז' טו-טז).

הסיבה לכך נמצאת בפסוק הקודם:

"בְּנֵי מְנַשֶּׁה אֲשֵׁרִי אֶל אֲשֶׁר יְלֵדָה פִּילֵגְשׁוֹ הָאֲרָמִיָּה יְלֵדָה אֶת מְכִיר אֲבִי גִלְעָד" (שם, יז).

לפי זה, מכיר בן מנשה שהיה נסיד במצרים, נשא כפילגש נסיכה ארמית בשם מעכה.

קשרים מסוג זה רמוזים גם ברשימות היחס של משפחת שאול, בן שבט בנימין:

"וּבְגִבְעוֹן יָשְׁבוּ אֲבִי גִבְעוֹן וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מַעֲכָה: וּבְנוֹ הַכֹּהֵן עֲבֹדוֹן יָצוּר וְקִישׁ... וְגַר הוֹלִיד אֶת קִישׁ וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת שָׁאוּל..."

(שם, ח' כט-לג).

אם כך, גם סבו של שאול המלך נשא פילגש ארמיה. יתכן וגם קשר זה היה תולדה של בני בנימין עם בני מנשה שישבו בגלעד. קשרים שהביאו לכך שחלק משבט בנימין ישב גם הוא בגלעד. כך נרמז בפסוק שציטטנו לעיל: "וּמְכִיר לָקַח אִשָּׁה לְחָפִים וְלִשְׁפִים וְשֵׁם אֶחָתוֹ מַעֲכָה" שהרי חפיים ושפיים הם בני בנימין (עיינו שם, ז' יב).

בכל פעם שמעכה הוא שמה של מלכה-גבירה, ההקשר הוא שלילי, כמו ביחס לאבשלום: "הַשְּׁלִשִׁי לְאַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה (אשת דוד המלך) בַּת תְּלָמִי מֶלֶךְ גִּשׁוּרִי" (שמואל ב' ג' ג).

אבשלום נחשב בכבן סורר ומורה, בנה של אשת יפת תואר, אין צורך להאריך בגנותו. תלמי מלך גשור עמד בראש ממלכה ארמית קטנה, ששכנה באיזור רמת הגולן של היום. המעניין הוא שגם אביה בן רחבעם מיוחס למעכה בת אבשלום (מלכים א' פרק ט"ו ב).

אביה הוא שהרג באכזריות נוראה, במלחמת אחים, חצי מליון ישראלים כמתואר בכתוב:

"וַיִּכּוּ בָהֶם אֲבִיָּה וְעַמּוֹ מִכָּה רַבָּה וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ בַּחֹר" (דברי הימים ב' פרק י"ג יז).

וביאר חז"ל במדרש "ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה". מהו מכה רבה, ר' אבא בר כהנא אמר העביר הכרת פניהם (השחית צורת פניהם כדי שלא יוכלו לזהותם)... ר' איסי אמר על ידי שהושיב עליהן שומרין שלשת ימים עד שנתקלקלה צורת פניהם" (ויקרא רבה (מרגליות) פרשת בהר פרשה לג (ה)).

מעכה זו נזכרת מאוד לשלילה, גם בתקופת אסא בנו של אביה: "וְגַם מַעֲכָה אִם אָסָא הִפְלִיף הִסִּירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה לְאַשְׁרָה מִפְּלִצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְּלִצְתָהּ וַיִּדְקַ וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קְדְרוֹן" (דברי הימים ב' פרק ט"ו טז).

כל הדוגמאות הללו מחזקות את פירוש הספורנו כי מעכה החותמת את פרשתנו, הייתה בתה של ראומה ולאורך הדורות שם זה רומז לקשרים עם נסיכות ארמיות, קשרים שכמובן עלולים לסכן את עם ישראל רוחנית.

הבה נודה לקב"ה, כי בדורנו יכולה מדינת היהודים לקשור קשרים דיפלומטיים

גם בלי המחיר הנורא שיכול להיגרם מחתונות עם נסיכות זרות.

לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ בן ציון גרוסמן נלביע כ"ג בתמוז תשע"ז לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

האם בישיבה על יד מיטת החולה מקיימים מצות ביקור חולים?
מתי מותר ליטול שכר עבור ביקורו של חולה?

וירא אליו ה' באלני מַמְרָא. (יח, א)

רש"י: לזכר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה, וזא הקב"ה וקאל נשלומו.

המצוה. מצוה לבקר את החולים (רמב"ם אבל פי"ד ה"א; טושי"ע יורה דעה שלה א), שכן מצינו בהקב"ה שמבקר חולים, שנאמר: וירא אליו ה' באלוני ממרא, ואמרו (סוטה יד א): אחרי ה' אלקיכם תלכו (דברים יג ה) – וכי אפשר לו לאדם לילך אחר שכונה?! אלא להלך אחר מידותיו של הקב"ה: מה הקב"ה ביקר חולים, אף אתה בקר חולים. ועוד אמרו: יהודעת להם את הדרך ילכו בה' (שמות יח כ) – ילכו זה בקור חולים (ב"ק ק א), שכן בקור חולים מקיימים על ידי הליכה אל החולה (פרישה יו"ד שם).

וביארנו בגמרא (ב"מ ל ב) שאף על פי שבקור חולים בכלל מצות גמילות חסדים, בכל זאת נצטוינו על בקור חולים במיוחד, ללמד שאפילו במקום שהמבקר יטול לעצמו קצת מהחולי – כגון שהוא בן גילו של החולה, שאמרו שהוא נוטל אחד מששים בחליו – אף על פי כן מצוה עליו לבקר.

**בקור חולים.
המצוה לבקר את החולים
ולטפל בצרכיהם**

בספר הלכות גדולות (במנין מצוות עשה) נמנית מצות בקור חולים בכלל המצוות שמן התורה; אבל הרמב"ם (שם) כתב שאינה אלא מצות עשה מדבריהם, ובהקדמתו לספר המצוות (שורש שני) ביאר שהכוונה שבתורת מצוה מיוחדת של בקור חולים היא מדבריהם, אבל היא כלולה בכלל מצות התורה של 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט יח). עוד אמרו: רמז לבקור חולים מן התורה מנין? שנאמר: 'אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם' (במדבר טז כט) – ש"פוקדת כל אדם" משמע שבני אדם פוקדים ומבקרים אותם (רש"י שם). ביקור חולים נמנה בין הדברים שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא (שבת קכז א).

נטילת שכר. אסור ליטול שכר בעד בקור חולים (נדרים לט א). שמצוה היא ויש לו לעשות בחינם (תוס' שם), או מפני שנראה כמבזה מצות בקור חולים (פירוש הרא"ש שם). במה דברים אמורים? כשמבקרו בעמידה; אבל בישיבה מותר ליטול שכר (גמרא שם). שהרי משום מצות בקור חולים היה די בעמידה (גמ' ורי"ן שם). ויש מקומות שנהגו להחמיר שלא ליטול שכר אף על הישיבה, כדי שלא יבוא ליטול שכר על העמידה (גמ' ורי"ן שם).

שיעורו. אמרו בברייתא (נדרים לט ב): ביקור חולים אין לו שיעור. ופירש אב"י שאפילו גדול מבקר אצל קטן, ורבא פירש אפילו כמה פעמים ביום. הרמב"ם (שם ה"ד), הטור והשולחן ערוך (שם ב) פסקו את שני הפירושים להלכה. והוא בכלל מה שאמרו במשנה (פאה רפ"א): גמילות חסדים אין לה שיעור, ופירשו בירושלמי (שם) דהיינו גמילות חסדים שבגופו. וכתבו הרמב"ם (שם), הטור והשולחן ערוך (שם): וכל המוסיף הרי זה משובח, ובלבד שלא יטריח על החולה.

ועוד כתב הרמב"ם (שם על פי נדרים שם): נוטל אחד מששים בחליו: כל המבקר את החולה כאילו נוטל חלק מחליו והקל מעליו. ובגמרא (שם מ א) אמרו: כל מי שאינו מבקר הרי זה כאילו שופך דמים. בשיטה מקובצת (שם) אמרו, שחייב לבקר אפילו אם מתבטל על ידי כך ממלאכתו; אבל בשם הרא"ש הביאו שאינו חייב להתבטל ממלאכתו לבקור חולים, שהרי התירו ליטול שכר על הישיבה עם החולה, כמבורר למעלה.

מהות הבקור. המבקר את החולה צריך לפקח בצרכי החולה (פי' הרא"ש שם מ א), בענייני מיטתו ובענייני המקום אשר הוא בו (שמ"ק שם). ומעשה ברבי עקיבא שנכנס לבקר תלמיד אחד, ועל פי ציוויו כיבדו וריבצו לפניו, וחיה; אמר לו: רבי החייתני (גמ' שם).

וצריך המבקר להתפלל עליו שיתרפא (שם). וזהו עיקר המצוה של בקור חולים – שיעשה לו צרכיו, וימצא נחת רוח עם חבריו, ויבקשו עליו רחמים (רמב"ן בתורת האדם שער המיחוש). והמבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים – לא המצוה (רמב"ן שם; רמ"א בשו"ע שם). בנוסח התפלה: אמר ר' חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו, צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל (שבת יב ב) שמתוך שכוללו עם האחרים תפילתו נשמעת בזכותם של רבים (רש"י). וכשמבקש עליו רחמים – אם הוא לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה; ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקודש (תורת האדם ע"פ שבת שם; טושי"ע שם ה).

ביקור חולים וניחום אבלים איזה קודם? נחום אבלים קודם לבקור חולים, שנחום אבלים הוא גמילות חסד עם החיים ועם המתים (רמב"ם שם ה"ז; רמ"א בשו"ע שם). אבל הבי"ח והשי"ך (שם) כתבו שהדברים אמורים דוקא כשאי אפשר לקיים שניהם. אבל כשאפשר לקיים שניהם; אבל כשאפשר לקיים שניהם, בקור חולים קודם, כדי שיבקש רחמים עליו ויעשה צרכיו שהוא כאילו מחייו.

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטוריה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

חמדת הדף היומי

השווי של הרחבת זמן פרעון - היוון הון הרב עקיבא כהנא

א. הסבר הסוגיה - החיוב בעדים זוממים על הקדמת פרעון

השבוע נלמד את המשנה במכות (ג ע"א), שעוסקת בהזמת עדות על זמן פרעון. מדובר בעדים שהעידו על הלוואה שזמן פרעונה הוא בעוד שלושים יום, בעוד שהלווה טוען שזמן הפרעון הוא בעוד עשר שנים. המשנה קובעת שאם העדים הוזמו, הם חייבים לשלם ללווה את הסכום שהזיקו אותו. בפשטות שווי הנזק הוא הסכום שכל לווה היה מסכים לשלם על מנת לדחות את זמן הפרעון משלושים יום לעשר שנים.

הרמב"ן (ד"ה מתני' מעידין) מתקשה בדין זה, מדוע מוטל כלל חיוב תשלום על העדים, שהרי הלווה היה משלם את הכסף בכל מקרה, ואין סיבה לחייבם רק מאחר שגרמו לו לשלם את אותו כסף מוקדם יותר. הרי גם אדם שגוזל לחבירו חפץ או כסף והשיב לו אותם לאחר עשר שנים, אינו חייב לשלם את הרווחים שהיה יכול הנגזל להרוויח בהשקעות שונות אילו הכסף היה בידו במשך עשר השנים הללו.

הרמב"ן תירץ שיש להפוך את נקודת המוצא, ולהסתכל על המקרה מנקודת המבט בהווה. לולא העדים בית הדין היו פוטרים כעת לגמרי את הלווה מלשלם את הלוואתו, משום שלא הגיע הזמן לפרוע. כתוצאה מעדות העדים, בית הדין חייבו כעת את הלווה לשלם לאלתר לאחר שלושים יום. לפיכך העדים הזיקו אותו במלוא הסכום שהם חייבו אותו כרגע לשלם, ולכן מהדין היו חייבים לשלם לו את כל הסכום שחייבו אותו. אלא שיש לנכות מהסכום המלא את ההנאה, שהלווה מרוויח מכך שהוא לא יצטרך לפרוע בעוד עשר שנים את הלוואה. הנאה זו תנוכה מהסכום המלא, ואותה יהיו פטורים העדים מלשלם. יש להסביר את דבריו בכך שעדים זוממים מחוייבים בתשלום על מה שחייבו את הנידון על פיהם בבית הדין. במקרה דנן בפועל בית הדין חייבו את הנידון בכל התשלום, בעוד שהיו צריכים לפטור אותו מכולו.

לעומתו הריטב"א (ד"ה מתניתין מעידין) דווקא הבין, שאכן יש לתמחר את החוב כרגע בסכום נמוך יותר. אמנם לא בגלל הרווחים שהיה ניתן להפיק ממנו, אלא בגלל שווי הריבית על הלוואה. היא מתומחרת לפי הסכום שהמלווה היה מסכים להוריד מהלוואה, על מנת שהלווה יפרע אותה כרגע; ולהיפך, איזה סכום היה מסכים הלווה להוסיף על הלוואה, על מנת להאריך את פרעון הלוואה בעשר שנים.

אם כן, לפנינו שתי גישות כיצד להעריך את הנזק שנגרם מעדותם של העדים - הרמב"ן סובר שהנזק שווה למלוא סכום הלוואה, כיון שהעדים כרגע מחייבים אותו בתשלום מלא; ואילו הריטב"א סובר שיש לתמחר את הנזק על פי שווי הריבית ששווה ההפרש שבין פרעון כעת לפרעון עתידי.

מהראב"י (תתקנז) נראה שיש גישה שלישית, והיא שיש להעריך את הנזק על פי רווחים מעסקאות שנמנעו מהלווה לעשות בעקבות עדותם של העדים. הוא מסביר מדוע זה לא דומה לאדם שתובע את חבירו על מניעת רווח (מבטל כיסו של חבירו) שהוא פטור. זאת בניגוד לעמדת הרמב"ן והריטב"א, שכתבו בפירוש שהחייב אינו יכול לתבוע הפסד רווחים עתידיים מהעדים הזוממים.

ב. דינים נוספים שבהם מחייבים על ירידה בערך החוב

1. פטור ערבים: המהר"ם מרוטנבורג (ד"פ צג) כתב שדין דומה יהיה במקרה שיש שותפים לחוב, ושותף אחד פטר ערב מחיובו, ובסופו של דבר הגיע לשניים האחרים נזק מכך. במקרה זה, יהיה חייב הפוטר לשלם את הירידה בערך החוב בעקבות זאת שאין עליו ערבים, שהרי חוב כזה שווה פחות מאילו היו עליו ערבים. גישתו של המהר"ם היא כגישת הריטב"א בדין עדים זוממים, שחייב התשלום נובע מהנזק שהעדים יצרו, ולכן ניתן ללמוד משם למקרים דומים שבהם הנזק נוצר מתמחר נמוך יותר של החוב. לשיטת הרמב"ן לעומת זאת לא בטוח שניתן לחייב במקרה זה, משום שהשותף לא גרם לנזק עכשווי ממשי, אלא רק לתמחר שונה של ההון.

2. איחור בזמן הפרעון: הבית יוסף (יורה דעה סימן קס) עוסק בשאלה, מדוע אין בדין המשנה משום ריבית, שהרי אסור לתמחר את שווי הלוואה יותר מהשווי הממשי שלה, משום שיש איסור ריבית לטול כסף עבור הלוואה (הוא תירץ שהמשנה לא עסקה בדיני ריבית, ומדובר כשיש פתרון אחר לאיסור. ניתן היה גם לתרץ שמדובר כשמישהו אחר שרוצה בטובתו של הלווה משלם ללווה כסף, ודבר זה מותר). קושיה זו גם היא קשה לכאורה רק לפי שיטת הריטב"א, שחייב העדים הוא על ערך זמן הפרעון, שהוא מעבר לערך הלוואה עצמה. ואילו לפי שיטת הרמב"ן החיוב הוא על כך שהעדים חייבו אותו לשלם את סכום הלוואה כעת (אלא שמנכים מזה את שווי הלוואה ללווה).

דין מעניין למד מגמרתנו הרב שלמה זלמן אויערבך (מנחת שלמה א, כז): לווה שאיחר לפרוע הלוואה, יכול המלווה לומר לו שיש לו תרעומת על כך שהוא פרע מאוחר, והלווה רשאי לשלם לו על התרעומת ואין זה ריבית. דין זה יהיה נכון רק לשיטת הריטב"א.

3. שבועה על זמן הפרעון:

הרמב"ם כתב (טוען ונטען יג, ו), במקרה שמלווה טוען שהלווה חייב לשלם לו כעת, ואילו הלווה טוען שהוא חייב רק בעוד עשרה ימים - שהלווה חייב שבועת היסת על כך שהאמת כדבריו שהוא חייב לשלם רק בעוד זמן. דין זה קשה, משום שהלכה פשוטה היא שאין נשבעים על טענות שאינן נוגעות לכפירת ממון, אלא רק לטענות שיש להן שייכות ממונית. לכאורה הדיון אודות זמן הלוואה אינו נוגע לממון. המהרי"ט (ב, חו"מ קה) מסביר שמקור הרמב"ם הוא הגמרא שלנו, שבה נאמר שניתן לחייב עדים זוממים ממון על עדות של הקדמת זמן הפרעון. מכאן מוכח שטענה על זמן הפרעון היא ממונית, ולכן שייכת בה שבועה. קצות החושן (עג, ב) התקשה בדברי המהרי"ט (שלפי דבריו התביעה היא ממונית רק בגלל השווי של דחיית זמן פרעון הלוואה), שהרי אם הלוואה היא בסכום נמוך מסתבר שהתביעה אינה שוה פרוטה ושוב אין נשבעים עליה, ואילו הרמב"ם פסק באופן מוחלט שהלווה חייב שבועה ולא הבדיל בסכום הלוואה שנשבעים עליה.

לכן הקצות טוען, שהטעם שהדיון נחשב לדיון ממוני משום שיש שאלה מעשית האם בית הדין יחייבו כרגע את הנתבע לשלם את מלוא סכום הלוואה, או שהם יפטרו אותו כרגע ויקיימו דיון רק עם הגעת זמן הפרעון. שאלה זו נוגעת לכל החוב ולכן נשבעים עליה. לעומתו רבי חיים רבינוביץ' מטעלז (בחידושי ב"ק עמי"א) חלק עליו וטען, שאכן אין נשבעים אלא על חוב שתמחר ההפרש בין זמני הפרעון שטוענים הלווה והמלווה, עולה לפחות לפרוטה, כפי שטען הקצות מתחילה.

גישת קצות החושן ורבי חיים מטעלו הם בדיוק שתי הגישות שהבאנו לעיל בדעות הרמב"ן והריטב"א. לפי גישת הרמב"ן הרי שחיוב הממון הממשי כעת הוא הנזק שעליו מדובר בעדים; ולכן ברור שבמקרה של הכחשה בין הלווה והמלווה שייכת כאן שבועה כדעת הקצות, משום שהדיון ביניהם הוא על תשלום ההלוואה בפועל כרגע (למרות שנראה מהקצות שהוא לא הבין כך בסוגיה). לעומת זאת גישת רבי חיים והמהרי"ט, שהחיוב הוא רק על התמחור של הפרשי הזמן, תואמת את שיטת הריטב"א.

4. מבט כלכלי

בכלכלה יש מושג שנקרא "ערך נוכחי", כלומר תמחור של סכום כסף שאמור להתקבל בעוד זמן מה, מתוך הנחה שכסף שנמצא כעת אצל האדם יכול לצבור ריבית, לפי ריבית השוק. תמחור זה מקובל כתמחור כלכלי, ומשתמשים בו רבות לצורך בדיקה אם עסק הוא כדאי וכדומה. השאלה האם המשנה שלנו עוסקת במושג זה ומכירה בו כנזק ממשי, תלויה למעשה בהבנות הרמב"ן והריטב"א בסוגיה: לדעת הריטב"א וודאי שהמשנה מתייחסת למושג זה, ומכירה בהיזק של תמחורים בין שנים לפי הריבית במשק. אמנם לדעת הרמב"ן לא ניתן להוכיח מסוגייתנו שיש משמעות להיזק כזה של תמחור שונה לפי הזמן.

לסיכום: נחלקו הרמב"ן והריטב"א כיצד לפרש את החיוב בסוגייתנו: האם העדים היו צריכים להתחייב בכל החיוב ופטרו אותם מחלק, או שהם מראש מתחייבים רק בתמחור ההפרש בין ההלוואות. דעה שלישית היא שיש לחייב את העדים גם ברווחים עתידיים שאותם יכול היה הלווה להרוויח. במאמרנו דנו בדבר והראנו כמה השלכות למחלוקת זו.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Firenze, Italy

פירנצה, איטליה

שבט תשס"ז

אולם בו מתפללים באופן זמני, שימושי חול בו וסדרי עדיפות במיקום ספרי התורה במקרה זה

שאלה

בבית הכנסת הגדול והמפואר שלנו קר מאוד בחורף, עד כדי כך שהציבור נעשה חולה אחרי השבת. לכן החלטנו בחודשי החורף הקרים להעביר את התפילה לאולם בבניין סמוך, המשמש בימות השבוע גם כחדר אוכל וכחדר הרצאות. כיצד עלינו לנהוג במקום החדש באותם חודשים, וכיצד עלינו לנהוג בנושא של אחסון ספרי התורה? האם להשאירם באופן קבוע בבית הכנסת הגדול, ולהביאם מדי שבת בזמן הקריאה לאולם הזמני, או שאנו יכולים לשים ארון קודש באולם לאותם חודשים, ולאכסן שם בקביעות ספרי תורה?

תשובה

- א. בבית כנסת אין לנהוג קלות ראש, ואף תשמישי חול אין לעשות בר¹. מקום המיועד לשימוש כללי (כגון בית וכד') אין לו קדושת בית כנסת, אף אם המקום יועד לתפילה, אפילו באופן קבוע². במקרה שלכם, אף-על-פי שהקהילה מגדירה את המקום כמקום תפילתה הקבוע בחורף, היא עושה זאת רק לתקופה קצרה, שלא מתוך רצון לקבוע שם את בית הכנסת כמקום של קבע, ומתוך רצון לאפשר את קיומה השוטף של הפעילות המתנהלת במקום, ולכן ניתן להמשיך ולקיים במקום את הפעילות הקהילתית³.
- ב. ניתן להשאיר את ספר התורה בארון הקודש שבבית הכנסת, ולהוציאו לבית הכנסת הזמני על מנת לקרוא בו⁴ (בתנאי שאין שם בעיה של הוצאה מרשות לרשות, כמובן). כמו כן ניתן להניח את הספר בארון קודש שיוצב בבית הכנסת הזמני⁵. אם תבחרו באפשרות השנייה, מן הראוי להציב מחיצה לפני הארון בזמן קיום הפעילות השגרתית הנהוגה באולם זה.

¹ בגמרא (מגילה כט ע"ב) מצינו: "וואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל יא). אמר רבי יצחק: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל", וכך נפסק בשו"ע (או"ח סי' קנא סעי' א). ה"פרי מגדים" (משבצות זהב, שם סי' ק"א) כתב שמצווה זו היא מדרבנן, בניגוד למצוות מורא מקדש שהיא מדאורייתא, וכן כתב בשם רבים מהאחרונים שו"ת "ציץ אליעזר" (ט סי' טז).

² כך כתב שו"ת "חוות יאיר" (סי' נט), והובא ב"משנה ברורה" (סי' קנד סי' ב), שוודאי שלמקום פרטי, המיועד בדרך-כלל לשימושים כלליים, אין קדושת בית כנסת, אפילו אם מתפללים בו באופן קבוע, אם לא התכוונו בעליו להפכו לבית כנסת. הדבר תלוי בכוונה, וניתן להחיל קדושת בית כנסת על מבנה שיועד מתחילה לשימושים פרטיים (כמבואר בשו"ע או"ח סי' קנג סעי' ח).

³ למרות האמור לעיל, היה מקום לומר שכיוון שמדובר כאן בקהילה, ולא באדם פרטי שמזמין את הציבור להתפלל אצלו, וכן המבנה שייך לקהילה המתפללת בו והיא יכולה לקבוע את ייעודו, הרי שכאן יהיה הדין שונה ורצונה של הקהילה להתפלל במקום זה במשך חודשי החורף באופן קבוע, ואולי אף בחורפים רבים נוספים במהלך השנים הבאות, יהווה הזמנה של המקום כדי לקדשו בקדושת בית כנסת. ונראה שכיוון שרצון הקהילה הוא לשמור על הסטטוס של האולם שבו היא עתידה להתפלל, ולהמשיך בו את הפעילות השוטפת

של הקהילה, בצירוף העובדה שאין רצון הקהילה לקבוע שם את מקומה לאורך שנים, אלא שמסיבות שונות אין באפשרותה במשך תקופה מסוימת להתפלל במקום הקבע שלה, הרי שיש להגדיר את קיומו של בית הכנסת באותו האולם כארעי, ואין בו קדושת בית כנסת כדין מקום תפילה ארעי, שהובא בשו"ע (או"ח סי' קנד סעי' א), וכתשובת ה"חוות יאיר" (סי' נט הנ"ל).

4 כך משמע מהשו"ע (או"ח סי' קמט סעי' א), ואלו דבריו הנצרכים לכאן (בהשמטת דברי הרמ"א): "אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"י עד שיצניעו ס"ת. ואם מצניעים הס"ת בבית אחר, אם אין לבהכ"י אלא פתח א' – צריכין להתעכב עד שיצא הס"ת וילכו אחריו למקום שמצניעים אותו שם; ואם יש לבהכ"י שני פתחים – יכולים לצאת בפתח אחד קודם שיצא הס"ת בפתח האחר, ובלבד שילכו אחר הס"ת וילווהו למקום שמצניעין אותו שם". מדברי השו"ע עולה שהיה נהוג להביא את ספר התורה מחדר אחר לבית הכנסת על מנת לקרוא בו. וכן כתב שו"ת "חלקת יעקב" (יו"ד סי' קסה): "מעולם לא שמענו שאסור למי שהוא להוציא ס"ת מביהמ"ד לביתו מחשש בזיון להס"ת, ומעשים בכל יום שמוציאין ס"ת מביהמ"ד ולחוץ דרך ארעי, וגם דרך קבע, ואין פוצה פה לחשוש בזה שיש בזיון להס"ת".

5 פשוט.

שם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן זצ"ל

מתפללים לרפואתם השלימה של:

הרב אביחי ניסן בן חיה	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דבֶּרָה	אליעזר יוסף בן חנה ליבא
דוד חיים בן רסה Rassa	יהושפט יחזקאל בן מילכה	ליליאן בת פורטונה
אורנית מרים בת דליה	פריאל דפנה חיה בת שרה	יפה בת רחל יענטע
	בתוך שאר חולי עם ישראל	

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

